



ЕК
И П
ЕКСПЕРТЕН КЛУБ ЗА
ИКОНОМИКА И ПОЛИТИКА

ЕФЕКТИ ОТ 3 ГОДИНИ БЪЛГАРИЯ В БАНКОВИЯ СЪЮЗ

ДОКЛАД
СОФИЯ
2023г.

par
Acc. primitif de la Digue

Mare creusée par les eaux

N° 55. — Réparation d'une digue des bassins

РЕЗЮМЕ

- ◆ Три години след началото на членството на България в Банковия съюз, и участието във валутния механизъм ERM2, очакваните ползи и ефекти вече **не се коментират**.
- ◆ Противоречивата история на присъединяването към Банковия съюз и **критиките към процеса отстъпиха** на официално говорене и разкази за политическите аспекти и организационни промени основно в банковия надзор.
- ◆ Настоящото изследване **представя липсваща досега рамка** за преглед и оценка на промените през тригодишното членство в Банковия съюз, стъпвайки върху обективни показатели (статистика). Разгледани са две широки области (банков сектор и макроикономика) по 8 конкретни теми (конкуренция, устойчивост, доходност, лихви по кредитите, чуждестранни инвестиции, външнотърговски баланс, кредитен рейтинг и БВП на глава от населението) и общо 12 групи от показатели. В допълнение към банковата и общоикономическата перспектива се поставя фокус върху гледната точка на граждани и фирми.

- ◆ Банковият сектор остава стабилен, с висока капиталова адекватност и ликвидност, а доходността и печалбите на банките растат. Последното, при равни други условия, е **за сметка на клиентите на банките**.
- ◆ Разгледаните ключови макроикономически показатели **не показват съществено подобрение** в резултат от (или фактологично след) присъединяването към Банковия съюз.
- ◆ Генералната равностметка е, че досега участието в Банковия съюз (и във валутния механизъм ERM2) в най-добрия случай е без значение за гражданите и фирмите в България, но **категорично не ги е облагодетелствало**.
- ◆ Подходът на политизиране, идеологизиране и непрозрачно вземане на **„евроинтеграционни“ решения** (за сметка на обективен, финансово-експертен и демократичен контрол и преценка) е традиционен за политическата класа. Аналогичен подход се възпроизвежда у нас и по следващата голяма тема – въвеждане на еврото.

ТРИ ГОДИНИ В БАНКОВИЯ СЪЮЗ (И ЕRM2) – ЗАЩО?

В началото на октомври се навършиха три години от присъединяването на България към Банковия съюз. Някога събитието бе афиширано с голям официален ентузиазъм. Даже бе обяснявано, че това дава практическо начало на членството на страната в еврозоната. Аргументът – Банковият съюз е механизъм, създаден във и за еврозоната, но за разлика от други формати и структури на еврозоната той допуска включване на държави от ЕС, които не са въвели еврото. Именно такава включване извършиха България и Хърватия през 2020 г.

Годишнината от въпросното събитие сега обаче отмина незабелязано. Нямаше специални интервюта на министри или представители на БНБ, водещите медии мълчаха. Дали това се случи заради конкуренцията на други горещи новинарски теми? Или вече се е изпарило желанието да отбелязваме „исторически“ успехи от миналото, от които се е очаквало толкова много, а се е сбъднало толкова малко или нищо?

Настоящият текст се състои от **пет части**, разглеждащи съответно:

кратка история и въпроси, свързани с присъединяването към Банковия съюз;

1

подходи и методи за преглед и оценка на тригодишното участие в Банковия съюз;

2

промени и ефекти, свързани с банковата система;

3

промени и ефекти в макроикономически план;

4

изводи с поглед напред.

5

1. Тиха тъмна предистория

Технически представено – през октомври 2020 г. страната ни се присъедини едновременно към т.нар. *Единен надзорен механизъм* и *Единен механизъм за реструктуриране*. Първото е общият механизъм за банков надзор, а второто – общият механизъм за действия при реструктуриране на банки, които са префалит или са вече фалирали. Това са двата елемента на наричания популярно **„Банков съюз“**. Някой ден се предвижда да има и трети елемент – единен/общ механизъм за гарантиране на депозитите – но засега страните от еврозоната имат дълбоки спорове по тази тема, които остават неразрешими.

Присъединяването към Банковия надзор бе предшествано от слабо коментирана и не много осветена история на преговори, натиск и промяна на позиции от българска страна¹. Тогава някои анализатори определиха като несправедливо и неизгодно за страната ни да ни бъде налагано условието да влезем в Банковия съюз, за да може да бъде позволено включване на българския лев в *Европейския валутен механизъм ERM2* (т.нар. **„чакалня за еврозоната“**). Този подход – да влезеш в Банковия съюз, за да те допуснат и до ERM2 – бе непознат при предишни разширения на „чакалнята“ и приложен за първи път спрямо България и Хърватия. Критичните гласове тогава припомнях, че според европейското право няма предварителни условия за присъединяване към ERM2 (за разлика от добре известните формални правила за влизане в еврозоната).

Чехия и до днес официално стои на позицията, че присъединяване към Банковия съюз преди присъединяване към еврозоната е „унизително“ за съответната страна².

В останалите държави-членки на ЕС, които ползват националните си валути, има принципен скептицизъм относно присъединяване към Банковия съюз. Например правителството на Дания през 2017 г. поръчва специален анализ за ползите и рисковете от участие на страната в Банковия съюз³. През 2019 г. анализът стига до заключението, че все още има много неясноти относно изграждането на Банковия съюз, и правителството заявява следното: *„Правителството ще се върне отново към темата, когато има повече яснота по тези въпроси, и когато се проведе пълноценна обществена дискусия относно евентуално участие на Дания. Позицията на правителството е, че ако стигнем до етап да препоръчаме участие на Дания в Банковия съюз, трябва да бъде проведен референдум по въпроса.“*⁴

1 Голяма част от хронологията и противоречията са описани в аналитичния доклад на ЕКИП „Една година в Банковия съюз. Какво значи това за България?“, достъпен на адрес: <https://ekipbg.com/bank-union/>

2 Последно такова мнение изказва подуправител на централната банка на Чехия в интервю за агенция Блумбърг, цитирано на 31 октомври 2023 г.: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-10-31/a-euroскеptic-country-slowly-edges-towards-single-currency>

3 Дания изобщо не предвижда членство в еврозоната, след като си е договорила като член на ЕС право на изключение от задължението да въвежда еврото, както и след проведен референдум по въпроса за еврото, на който гражданите отхвърлят въвеждане на еврото.

4 Датският анализ и неговите заключения се намират на следния адрес: <https://eng.em.dk/news/2019/dec/report-from-the-working-group-on-possible-danish-participation-in-the-banking-union>

В крайна сметка към момента надзорното сътрудничество между Европейската централна банка и националните надзорни органи от държавите-членки на ЕС извън еврозоната (с изключение на България) се осъществява чрез различни други съществуващи споразумения и формати. През януари 2023 г. ЕЦБ подписа Меморандум за разбирателство с тези държави⁵.

Противниците на присъединяване към Банковия съюз преди приемане на еврото изтъкват различни доводи.

Някои аргументи, например, са следните:

(1) неравнопоставено третиране на държавите във и извън еврозоната при вземане на решения в Банковия съюз;

(2) рискове поради **едностранното прехвърляне на важни надзорни правомощия** извън страната без възможност за национално вземане на решения, съобразени с местната специфика; и

(3) опасност от **изтичане към чужбина на капитали** от иначе стабилните в капиталово отношение местни банкови сектори.

Вместо пряк отговор на подобни критики, съществува немалка теоретична литература и официална реторика от европейски и международни институции, които наблягат на очакваните ползи от Банковия съюз. Но обикновено се подминава специфичната тема за разликите, когато една държава в Банковия съюз е член и на еврозоната или не. Притесненията и съображенията за/против *членство в Банковия съюз преди членство в еврозоната* не представляват интерес от гледна точка на самия единен надзор в еврозоната; преценката за решение дали една страна да избързва към Банковия съюз изглежда оставена на национална дискреция.

Неслучайно в този контекст официалната европейска позиция подчертава, че България и Хърватия самостоятелно са преценили и доброволно са кандидатствали да влязат в Банковия съюз заедно с подготовката им за присъединяване към *ERM2*. Разговорите между София и Франкфурт навремето са протичали скрито от обществеността, с преобръщане на позиции и (по разкази на участници в разговорите) с напрегнати моменти. Наистина обаче този процес в края добива формата на формално искане за членство в Банковия съюз от страна на България през лятото на 2018 г. (и Хърватия година по-късно)⁶. Това може да бъде представено като едностранен акт на съответната страна.

5 Подробности за този Меморандум: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/pr/date/2023/html/ssm.pr230125-43ac001440.en.html>

6 Изявление на Еврогрупата от 12 юли 2018 г.: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/07/12/statement-on-bulgaria-s-path-towards-erm-ii-participation>

2. Разкази vs. критерии

Една задълбочена и обективна оценка на българското участие в Банковия съюз би могла да има две перспективи. От една страна – институционален и организационен поглед, т.е. това е гледната точка с фокус върху **ефективността** и вътрешните процеси, свързани с надзора върху банките. От друга страна – анализ с обективни показатели (статистика), хвърлящи светлина върху **промените и ефектите**, настъпили при вече тригодишното ни участие в Банковия съюз.

Пътят на първия подход е поутъпкан. Той включва разказите какво и как се е променило най-вече като организация и практика на банковия надзор у нас. Такава информация периодично излиза резюмирана в официални изявления обикновено от ръководството на *БНБ* – институцията, която на практика упражнява членството на България в *Единния надзорен механизъм* и *Единния механизъм за пресструктуриране*. Разяснявано е например как след присъединяването към Банковия съюз прекият **надзор над „значимите“** (определени като такива от ЕЦБ) банки в България вече се извършва не от БНБ, а от ЕЦБ⁷. По отношение на останалите банки, определени от ЕЦБ като „по-малко значими“, прекият надзор продължава да идва от БНБ. За тези банки обаче надзорът се осъществява по процедури, хармонизирани за целия Банков съюз, под наблюдението на ЕЦБ, която контролира спазването на нейните стандарти и насоки за всички банки в Банковия съюз. ЕЦБ също има някои преки правомощия и върху „по-малко значимите“ банки, включително **даване или отнемане на лицензи** и разрешения за придобиване на по-големи участия в акционерния капитал.

Такива „разказвателни“ анализи практически не отговарят на нито един въпрос за това какво се е променило (количествено и качествено) за българските граждани и фирми – в качеството им на банкови клиенти и участници в икономиката на България.

Ето защо тук предлагаме **рамка за обективна оценка** на последиците или промените след членството в Банковия съюз. Анализът стъпва върху ясно конкретизирани области и съответните показатели, свързани с банковата система. Доколкото хипотетичните ефекти от присъединяването към Банковия съюз би се очаквало да надхвърлят банковата сфера, особено в контекста на едновременното начало на участието ни в „чакалната за еврозоната“, анализът следва да включи и подходящи макроикономически показатели. Като такива са подбрани показатели, които би следвало да регистрират първи и непосредствени положителни сигнали.

От методологична гледна точка е необходимо да се уточни, че би било сериозно предизвикателство, изискващо много условни допускания, да се представя модел с конкретен механизъм на трансмисия от институционалната промяна (членство в Банковия съюз) към количествени или качествени ефекти за клиентите на банките. Съществуват наративи, които макар и лесно възпроизвеждани не почиват

7 Към настоящия момент тези банки в България са Обединена българска банка, Банка ДСК, УниКредит Булбанк и Юробанк България. Последният преглед на ЕЦБ съдържа 109 банки в ЕС, които са под директния ѝ надзор: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/banking/list/html/index.en.html>

на теоретичен или емпирично потвърден модел⁸. Ето защо тук подходът разглежда динамиката в определени данни преди и след членството в Банковия съюз, но без претенции за причинно-следствена връзка, която да настоява, че именно членството е причинило определени показатели. С други думи - подобрение/влошаване/липса на промяна в показателите се документира като факт, без непременно на членството в Банковия съюз да се приписват „заслуги“ в едната или другата посока.

Развитията през последните три години са разгледани в дългосрочен исторически контекст, който дава основа за по-представителна индикация за промени или тенденции, ако такива има. По възможност, съобразно наличието на данни, хоризонтът на базата за сравнение е десетгодишен – от 2010 г. до годината на присъединяване към Банковия съюз. Такъв дълъг период има предимството да обхваща много структурни събития и етапи, на фона на които биха се открили евентуални разлики по време на членството в Банковия съюз. Времето след 2010 г. включва първоначалните години след Глобалната финансова криза, дълговата криза в еврозоната, кризата на Гърция (когато у нас имаше значително присъствие на гръцки банки), фалита на Корпоративна търговска банка, наложените покрай COVID 19 икономически ограничения, както и шоковете от войната в Украйна.

Оценката на промените след членството в Банковия съюз (и ERM2) обхваща различни перспективи – от гледна точка на самия банков сектор, от гледна точка на икономиката общо, и от гледна точка на практическо отражение за гражданите и фирмите в България.



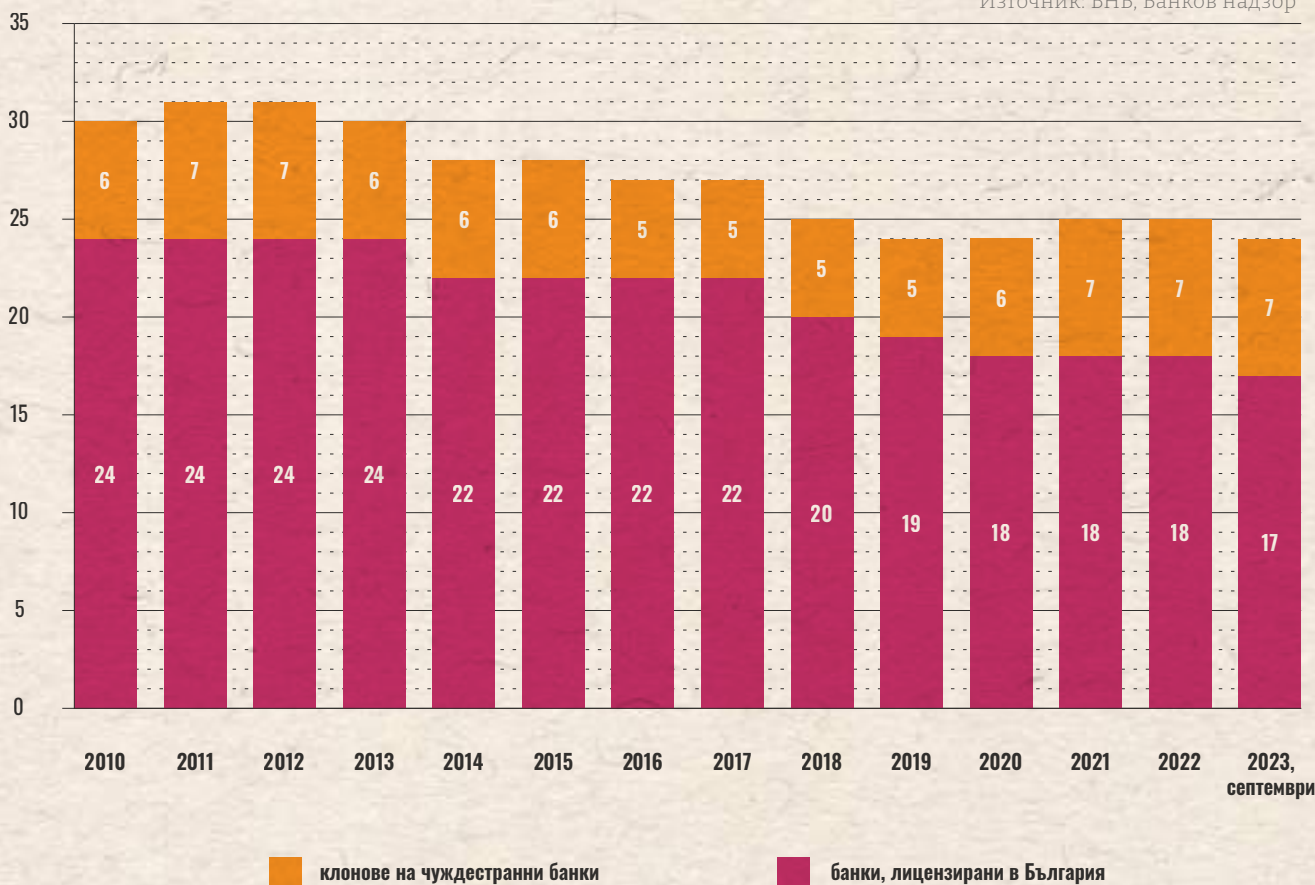
8 Подобен стандартен наратив например е следната обща линия на разсъждение – че членството в Банковия съюз повишава ефективността на надзора и конкуренцията вътре в банковата система, което води до оптимизации и ефективности в управлението и процесите в банките, което от своя страна благоприятства клиентите на банките.

3. Печалби и печеливши

От агрегираните данни за банковата система би било пресилено да се твърди, че членството в Банковия съюз е повишило конкуренцията в сектора, със съответни положителни ефекти за банките или техните клиенти. Едрата картина в дългия хоризонт показва плавна тенденция на окрупняване в сектора, без видима промяна в тази тенденция специално след 2020 г. Банките и банковите клонове, действащи в България, в края на 2010 г. са били 30, а към септември 2023 г. числото достига 24 броя – колкото и в края на 2019 г. и 2020 г. (Графика 1).

Графика 1 Брой банки и банков клонове в България

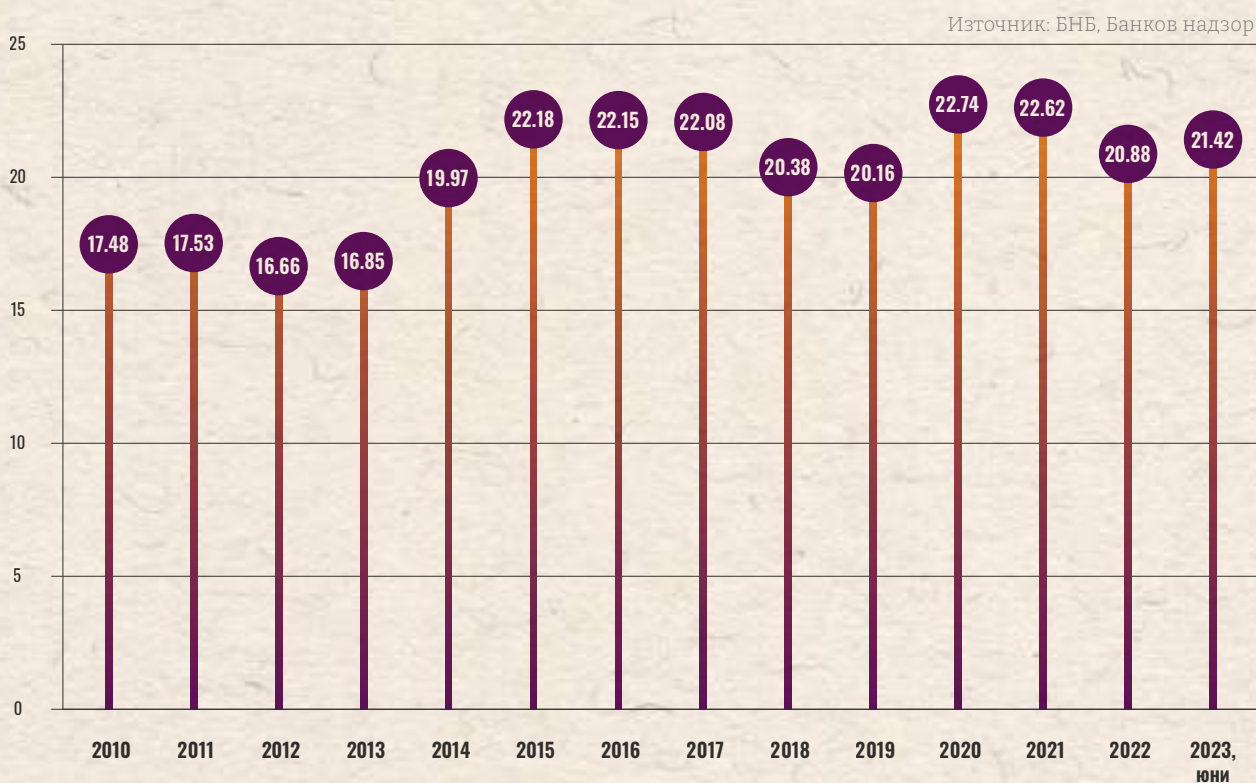
Източник: БНБ, Банков надзор



По-малкият брой банки, при равни други условия, предполага оптимизация на управлението и подобрена ефективност от гледна точка на разходите за самите кредитни институции. От гледна точка на техните клиенти обаче, това не значи непременно подобрени условия или качество на банковите продукти и услуги. Както и при показателите за доходност на банките (вж. по-долу) концентрирането в банковия сектор обичайно представлява явление с резултати, носещи обратен знак за двете страни – по-скоро положителни за банковата система и по-скоро отрицателни за банковите клиенти.

Друга важна тема е дали промените след членството в Банковия съюз показват подобрене в здравината и устойчивостта на сектора. Известно е, че банковата система на България традиционно демонстрира високи показатели за обща **капиталова адекватност и ликвидност** (надхвърлящи средните в ЕС и еврозоната). Всичко това си остава факт както преди, така и след 2020 г., т.е. в това отношение *не се вижда единният надзор нещо да е променил* (Графика 2 и Графика 3).

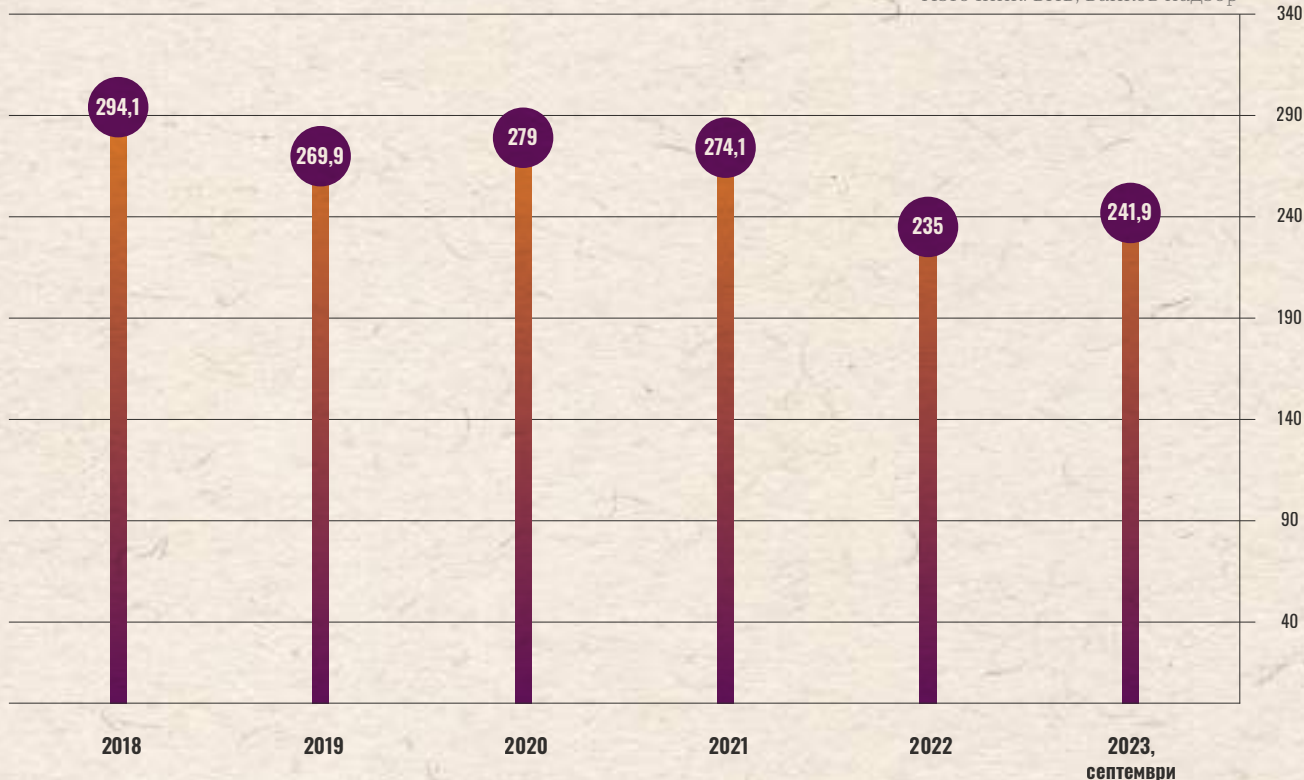
Графика 2 Капиталова адекватност
(съотношение за обща КА), %



Бележка: Данните от 2010 г. до 2013 г. са по Наредба № 8 за капиталовата адекватност на кредитните институции; данните от 2014 г. са по Регламент №575/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г.; данните от 2015 г. до 2020 г. са по Регламент №680/2014 на Европейския парламент и на Съвета от 16 април 2014 г.; данните от 2021 г. са по Регламент 2021/451 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2020 г.)

Графика 3 Ликвидност
(т.нар. отношение на ликвидно покритие), %

Източник: БНБ, Банков надзор



(Бележка: От 1 януари 2018 г. БНБ спира публикуването на отчетността по Наредба № 11 за управлението и надзора върху ликвидността на банките на банковата система и по групи банки. Вече се публикува т.нар. отношение на ликвидно покритие, измерено като отношение между ликвидния буфер и нетните изходящи ликвидни потоци съгласно прилагането от 1 януари 2018 г. на новия стандарт за отчитане на финансовите инструменти МСФО 9 „Финансови инструменти“ и на Регламент за изпълнение (ЕС) 2017/1443 на Комисията от 29 юни 2017 г.)

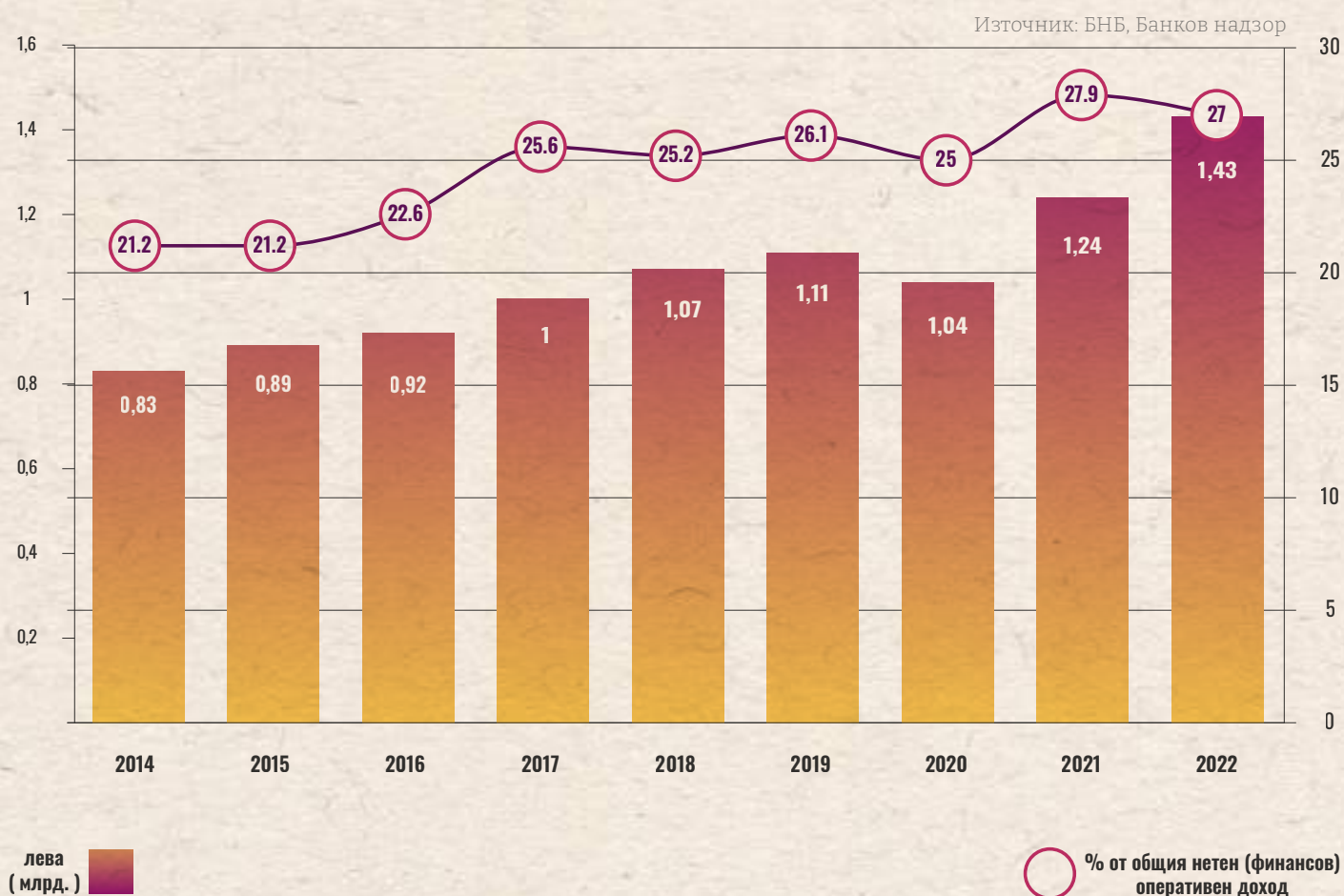
Стабилността на банковата система е съществен фактор с положително значение за общата икономическа среда. Способен да абсорбира шокове, ако такива се реализират, един гладко функциониращ сектор поддържа капацитет за финансово посредничество на стопанските процеси, благоприятстващо гражданите и фирмите. За целите на настоящия анализ обаче въпросът е – дали самият факт на промяна чрез членството в Банковият съюз е донесъл **положителни или отрицателни ефекти**, от гледна точка на банките и техните клиенти?

Отговорът е, че такива ефекти не са видими, що се отнася до темата за здравината и устойчивостта на сектора.

Следваща област за преглед е **доходността на банковата система**. Тази доходност е функция от различни фактори и обстоятелства, в т.ч. национална стопанска конюнктура и бизнес климат, външна среда, както и ефективността на самите банки. Сред всички фактори би било трудно да се открие (дори на фона на дългия исторически хоризонт на анализа тук) ролята на присъединяването към Банковия съюз. Данните обаче са категорични в едно – през първите две пълни години под единния надзор *растат едновременно нетният доход от такси и комисиони и нетният доход от лихви на банките*.

Нещо повече – въпреки че лихвеният доход остава водещ за банките, расте относителният принос на дохода от такси и комисиони към общия нетен доход на банковата система (**Графика 4** и **Графика 5**).

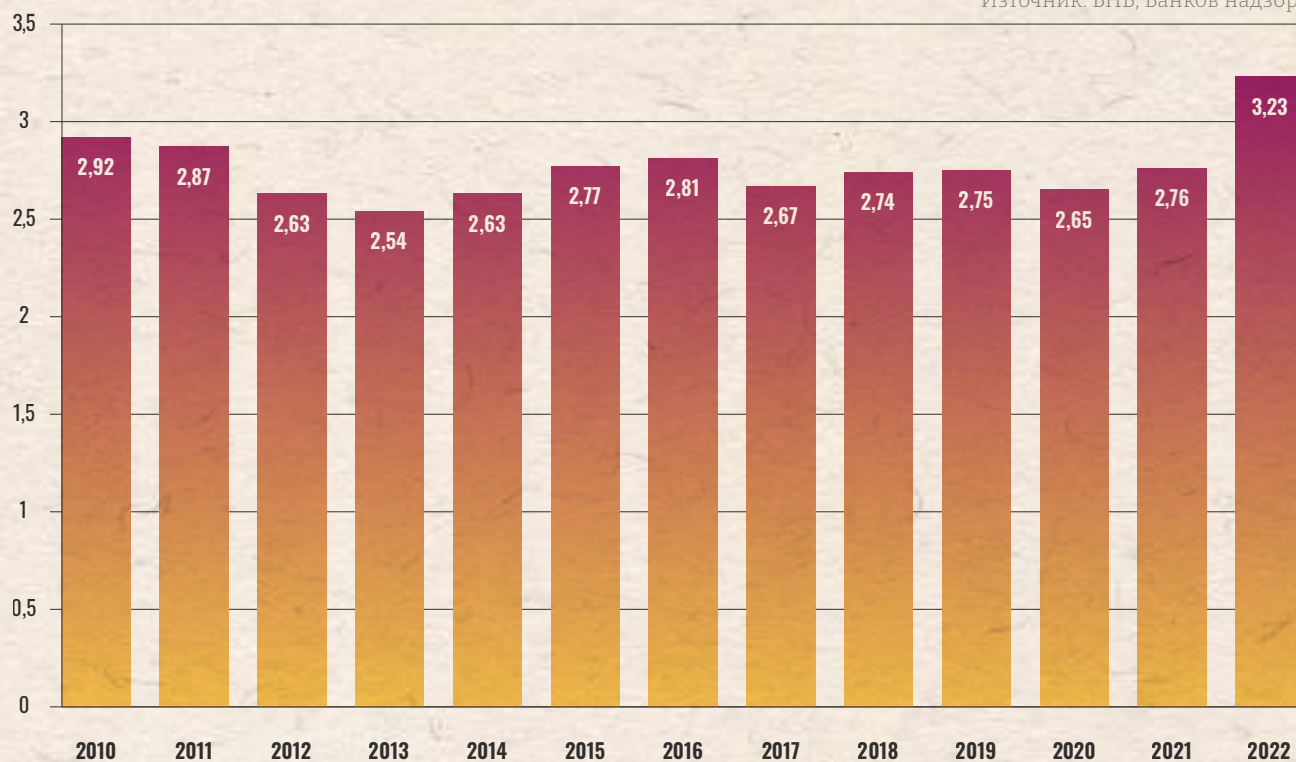
Графика 4 Нетен доход от такси и комисиони



(Бележка: Считано от 1 януари 2015 г. БНБ започва да публикува данните за баланса и отчета за приходите и разходите в съответствие с отчетните образци, въведени с Регламент за изпълнение (ЕС) № 680/2014 в съответствие с Регламент (ЕС) № 575/2013 на Европейския парламент и на Съвета)

Графика 5 Нетен доход от лихви
(милиарди лева)

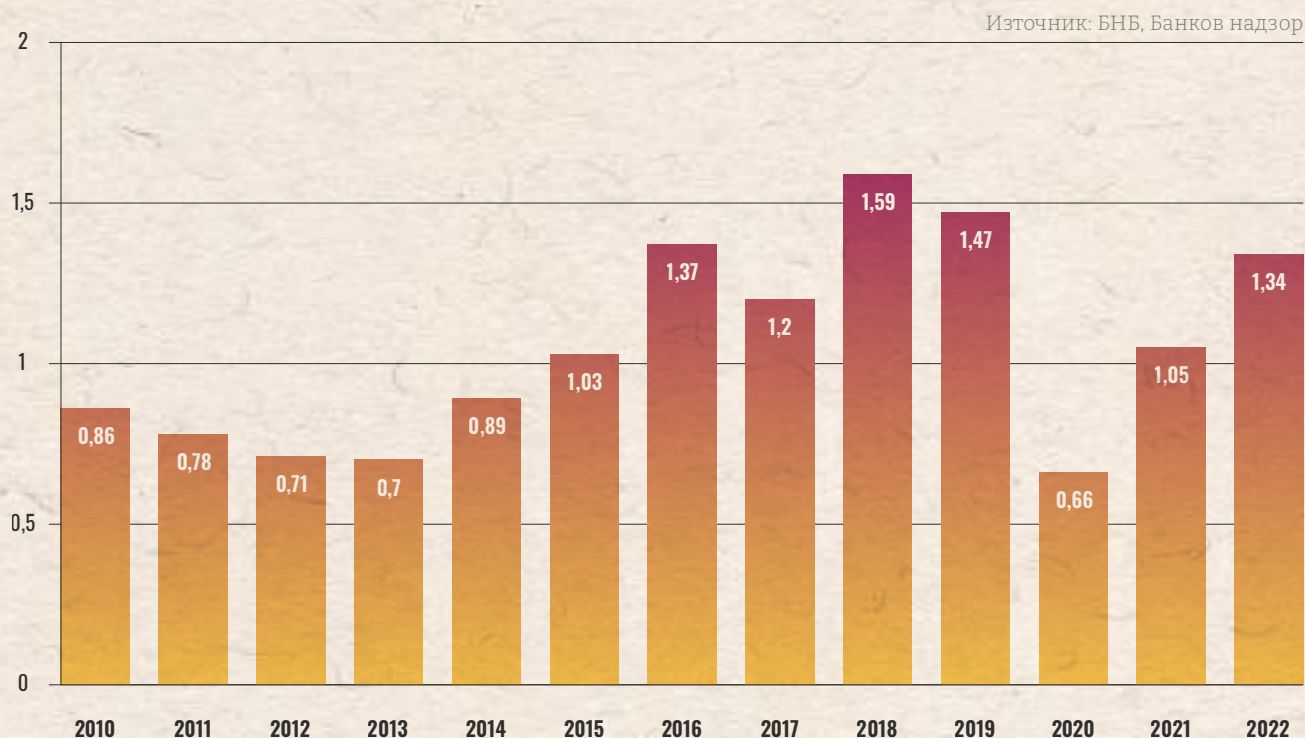
Източник: БНБ, Банков надзор



(Бележка: Считано от 1 януари 2015 г. БНБ започва да публикува данните за баланса и отчета за приходите и разходите в съответствие с отчетните образци, въведени с Регламент за изпълнение (ЕС) № 680/2014 в съответствие с Регламент (ЕС) № 575/2013 на Европейския парламент и на Съвета)

По-нататък, банковата система се радва също и на растяща възвращаемост на активите (Return on Assets, RoA, ключов показател за доходност – **Графика 6**).

Графика 6 Възвращаемост на активите (RoA), %



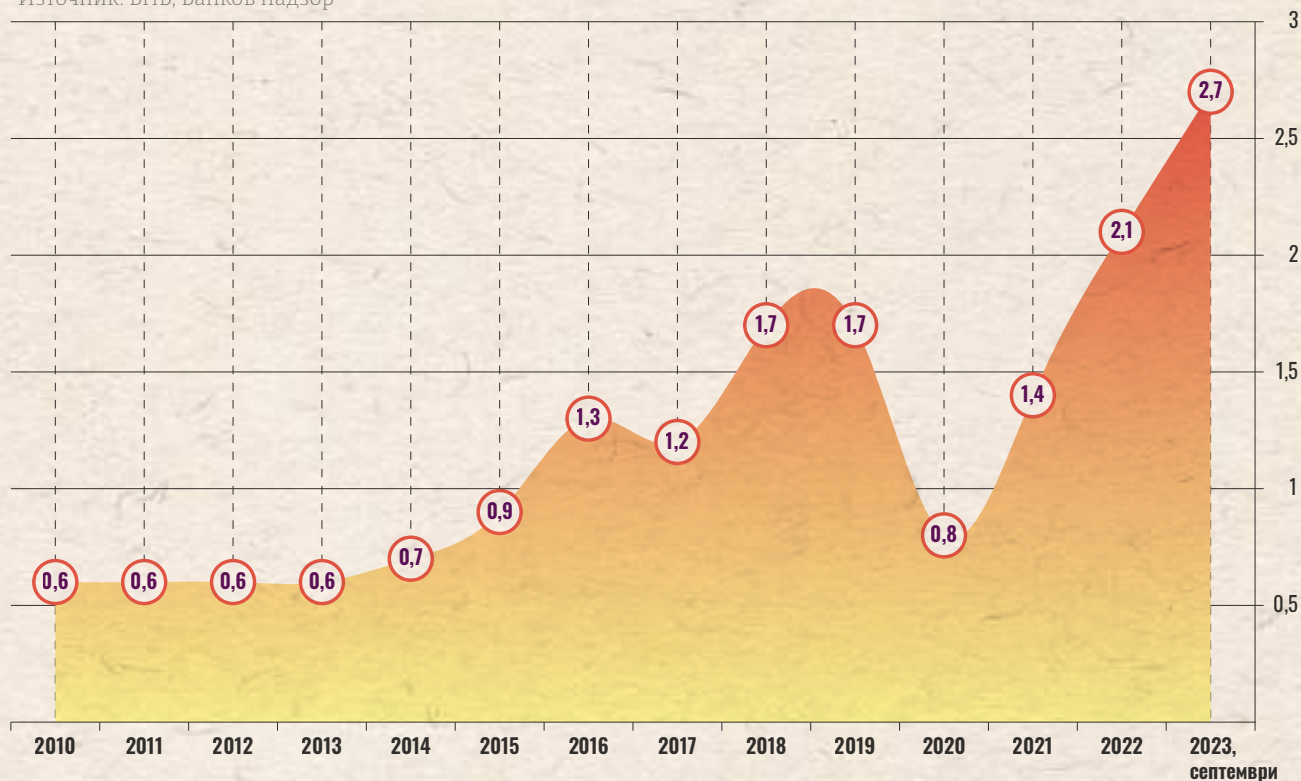
(Бележка: Считано от 1 януари 2015 г. БНБ започва да публикува данните за баланса и отчета за приходите и разходите в съответствие с отчетните образци, въведени с Регламент за изпълнение (ЕС) № 680/2014 в съответствие с Регламент (ЕС) № 575/2013 на Европейския парламент и на Съвета)

Всичко това рефлектира и върху печалбата на сектора, която също расте с все по-висок темп (**Графика 7**). *Нужно е да се отбележи също, че през последните години немалка част от печалбата на сектора отново започва да се изплаща на акционерите (основно чуждестранните) след отпадане на наложената пълна забрана на БНБ за разпределяне на дивиденди от банките⁹.*

9 През 2022 г. гласуваните, изплатените или планираните за дивиденди суми достигат близо 1 милиард лева (източник: https://www.capital.bg/biznes/finansi/2022/09/16/4389805_bankovite_dividenti_pochti_miliard_i_pochti_rekord/). През 2023 г. УниКредит Булбанк и Банка ДСК изнасят към чуждестранните си собственици печалба под формата на дивиденди за близо 750 милиона лева (източник: <https://www.mediapool.bg/unikredit-shte-iznese-kam-460-mln-lv-pechalba-v-italiya-dsk-250-mln-lv-v-ungariya-news346691.html>).

Графика 7 Печалба на банковата система (милиарди лева)

Източник: БНБ, Банков надзор



Гледайки десетилетие назад виждаме как някои от гореизброените показатели бележат спад през 2020 г. – годината на ограниченията, наложени във връзка с COVID 19. После положителната тенденция в показателите за доходност на банковата система се възстановява и засилва.

Би било необосновано да се твърди, че подобрената доходност на банките е резултат от членството в Банковия съюз. Последното би означавало допускане на контрафактуално съждение – че без такова членство банковата система щеше да се представя по-зле (или не толкова добре).

Както вече бе отбелязано, методологически по-коректна интерпретация е, че наблюдаваме промени, а не ефекти. Изводът по отношение на показателите за доходност единствено е, че регистрираните промени след 2020 г. са по-скоро положителни за банките.

Дали тези промени са непременно благоприятни също от гледна точка на гражданите и фирмите?

Отговорът на този въпрос не е утвърдителен. Доколкото самата същност на банкирането се основава върху операции със и за клиенти, последните се явяват приходоизточник на банките. Ето защо по темата за доходността банките, от една страна, и гражданите и фирмите, от друга страна, имат различна перспектива. При равни други условия, приходите на първите са за сметка на вторите. Положителните промени за банките след 2020 г. имат по-скоро негативен привкус у клиентите им.

Противоречивите гледни точки и стимули между банките и техните клиенти са по-интуитивно и **пряко видими при лихвите по кредитите**. Динамиката на тези лихви също дава основното обяснение за растящия лихвен доход на банките.

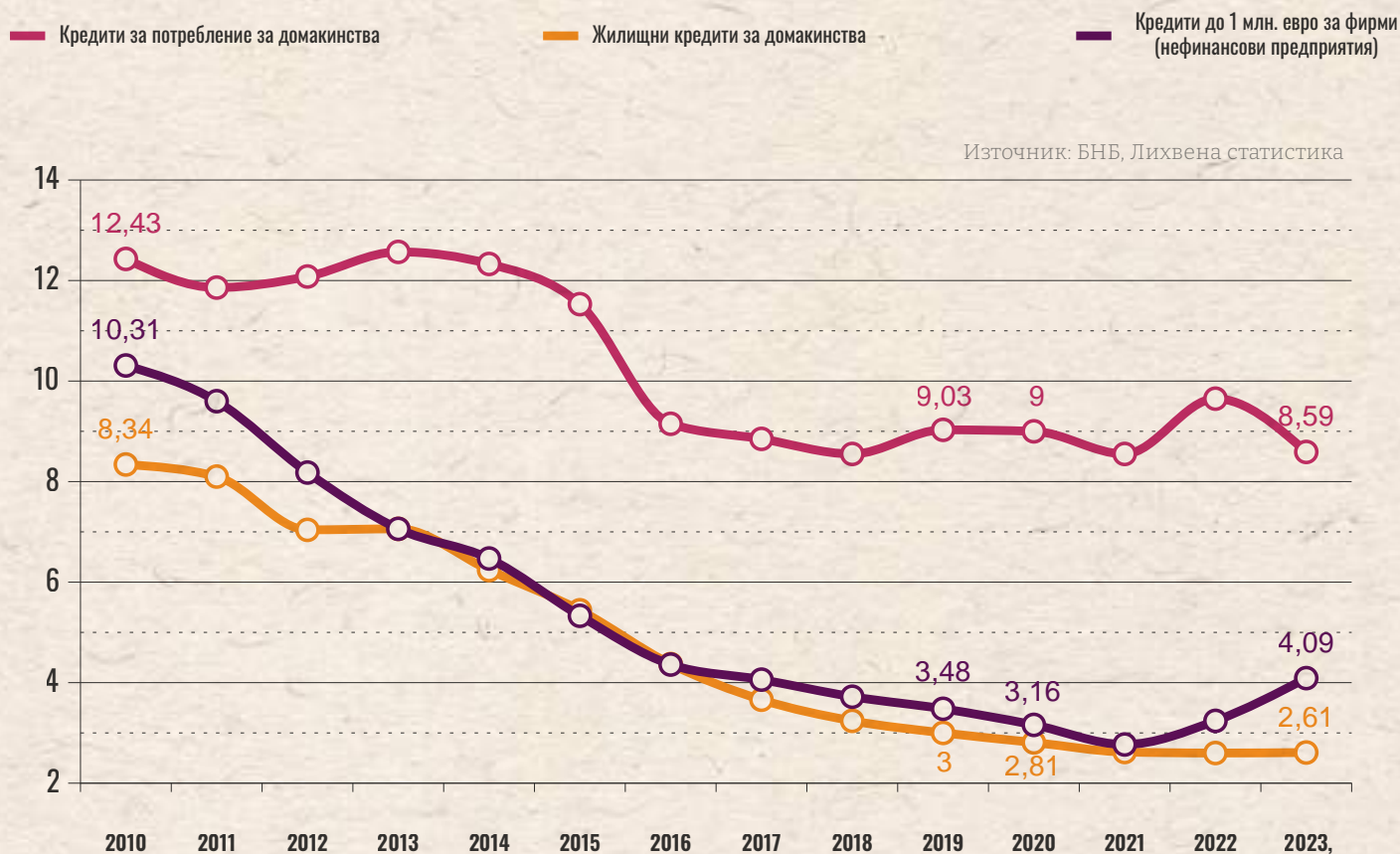
Лихвеният доход е от първостепенна важност за банките в България, защото традиционно те са ангажирани главно с търговско-банкови операции. Лихвеният доход зависи от размера на лихвения марж – разликата между нива на лихви по привлечените средства (т.е. по пасиви в баланса на банките) и лихви по отдадените в заем средства (т.е. по активи в баланса на банките). Повишението на лихвите в еврозоната от последните две години засега се пренася у нас бавно и асиметрично. Дали защото например банките ни разполагат с изобилие от ликвидност (данните от Графика 3) или заради ограничена конкуренция вътре в сектора (коментирано по-горе), или и по двете причини в някаква пропорция – лихвите по депозитите у нас *продължават да са залепени близо до нулата* при повечето банки.

Не така стои въпросът с **лихвите по кредитите** обаче, които през последните две-три години в някои сегменти *растат* в сравнение с периода 2019-2020 г. Очаква се повишението да продължи, отразявайки със закъснение движението на лихвените проценти в еврозоната. Също банките може да започнат по-видимо да отразяват в лихвите си ефектите от предприетите от БНБ повишения на процента на задължителните минимални резерви (в сила от август 2023 г.)¹⁰.

10 За което наемква БНБ в последния брой 3/2023 г. на сп. „Икономически преглед”: https://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_publication/pub_ec_r_2023_03_bg.pdf

Графика 8 представя динамиката на **лихвите** по три основни групи новоотпускани **левови кредити** – потребителски кредити, жилищни кредити и кредити за фирми в размер до 1 млн. евро (в левов еквивалент).

Графика 8 Лихви по нови банкови кредити в лева, %



Растежът на лихвите по кредитите ще продължи да отразява и глобалния лихвен цикъл, включващ решенията за лихвите в еврозоната, поради което няма основание да бъде третиран тясно като резултат от членството ни в Банковия съюз. Аналогично както при останалите показатели дотук, лихвите по кредитите *не илюстрират причинно-следствена връзка* от Банковия съюз (или от участието ни в „чакалнята на еврозоната“). Съответно няма нито положителен, нито отрицателен ефект за граждани и фирми в това отношение – има обаче промени, съвпадащи по време с началото на участието на България в Банковия съюз.

Тези промени като цяло са положителни за банките, тъй като са свързани с разширяване на лихвения им марж и увеличение на дохода им. Обратно, те са неблагоприятни за гражданите и фирмите в качеството им на кредитополучатели, търпящи номинално растящи разходи по заемите от банките.

4. Евроинтеграция без (икономическа) екзалтация

След като обективно погледнато излиза, че Банковият съюз *не е донесъл доказани ползи* за банковата система, а още по-малко за гражданите и фирмите, може би има други позитиви за икономиката изобщо? Особено ако се отчете и вече тригодишното ни присъствие в ERM2, последен етап преди замяна на българския лев с еврото?

Сред най-често лансираните очаквани ползи от повече „**евроинтеграция**” се изтъква например:

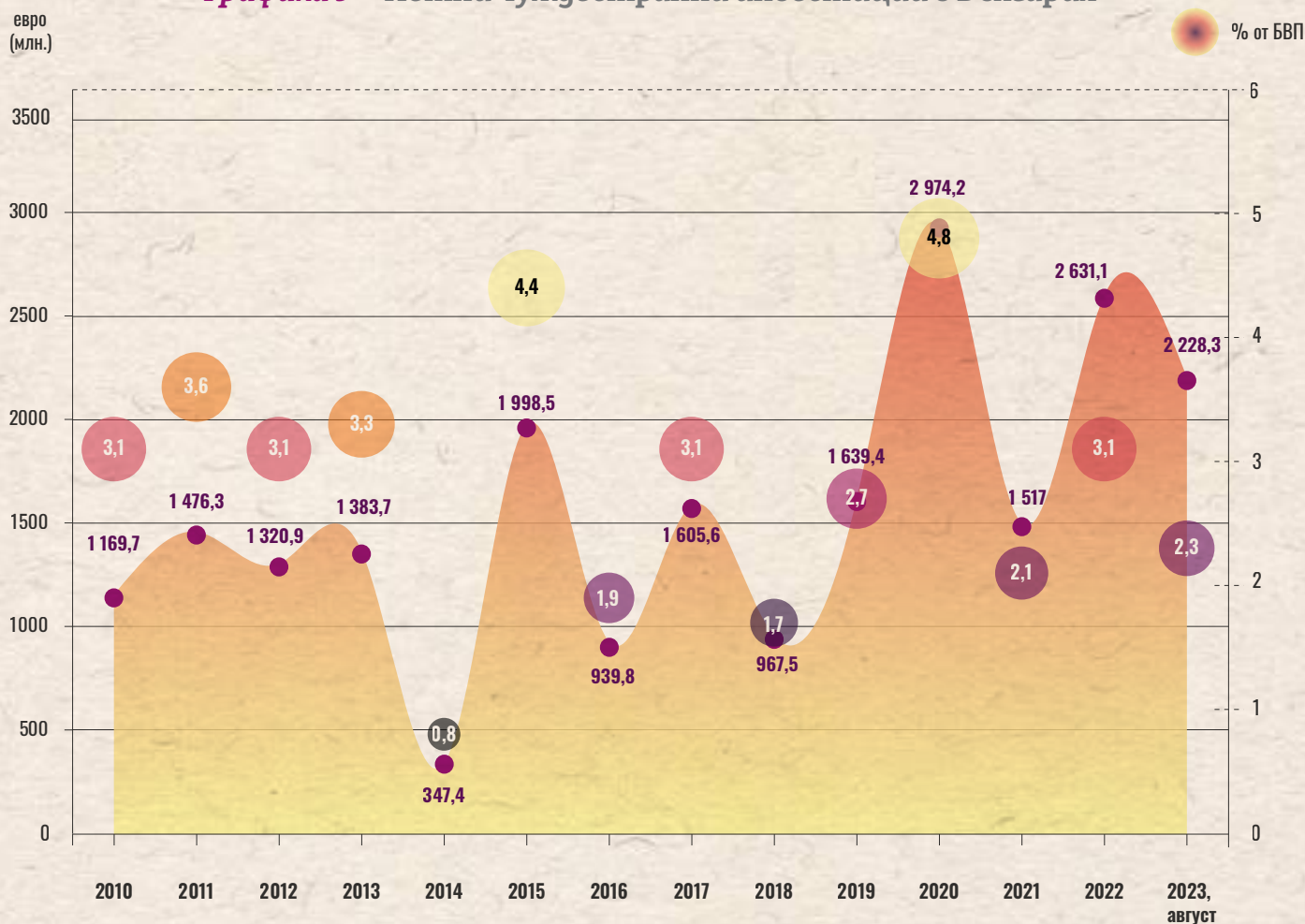
- (1) как това ще направи страната ни по-привлекателна за **чуждестранните инвестиции**;
- (2) как това ще направи българската икономика **по-разпознаваема и конкурентна** навън заради по-ниски трансакционни разходи;
- (3) как ще бъде **повишен кредитният рейтинг** на страната и
- (4) как ще се стимулира **ръст на българските доходи** до средноевропейските нива.

За съжаление по всяко от тези направления данните показват липса на напредък, понякога даже *относително влошаване*, през последните три години.

В макроикономическо отношение, също както по темата за банките и техните клиенти, *не се откриват положителни ефекти* от първите години на членството на България в Банковия съюз и участието на лева в механизма на „чакалнята” за еврозоната. Очакваната икономическа „екзалтация” не се е състояла.

Данните на БНБ за **нетните чуждестранни инвестиции** от 2010 г. досега показват известно нарастване на техния обем в последните години в номинално изражение. Като се отчете обаче размерът на икономиката на страната се оказва, че през последните 2-3 години *няма забележимо нарастване на дела на чуждестранните инвестиции*. Даже през 2020 г. (годината на ограниченията покрай COVID 19) чуждестранните инвестиции са надхвърляли значително тези след това (Графика 9, включваща данните за 2023 г. само до август).

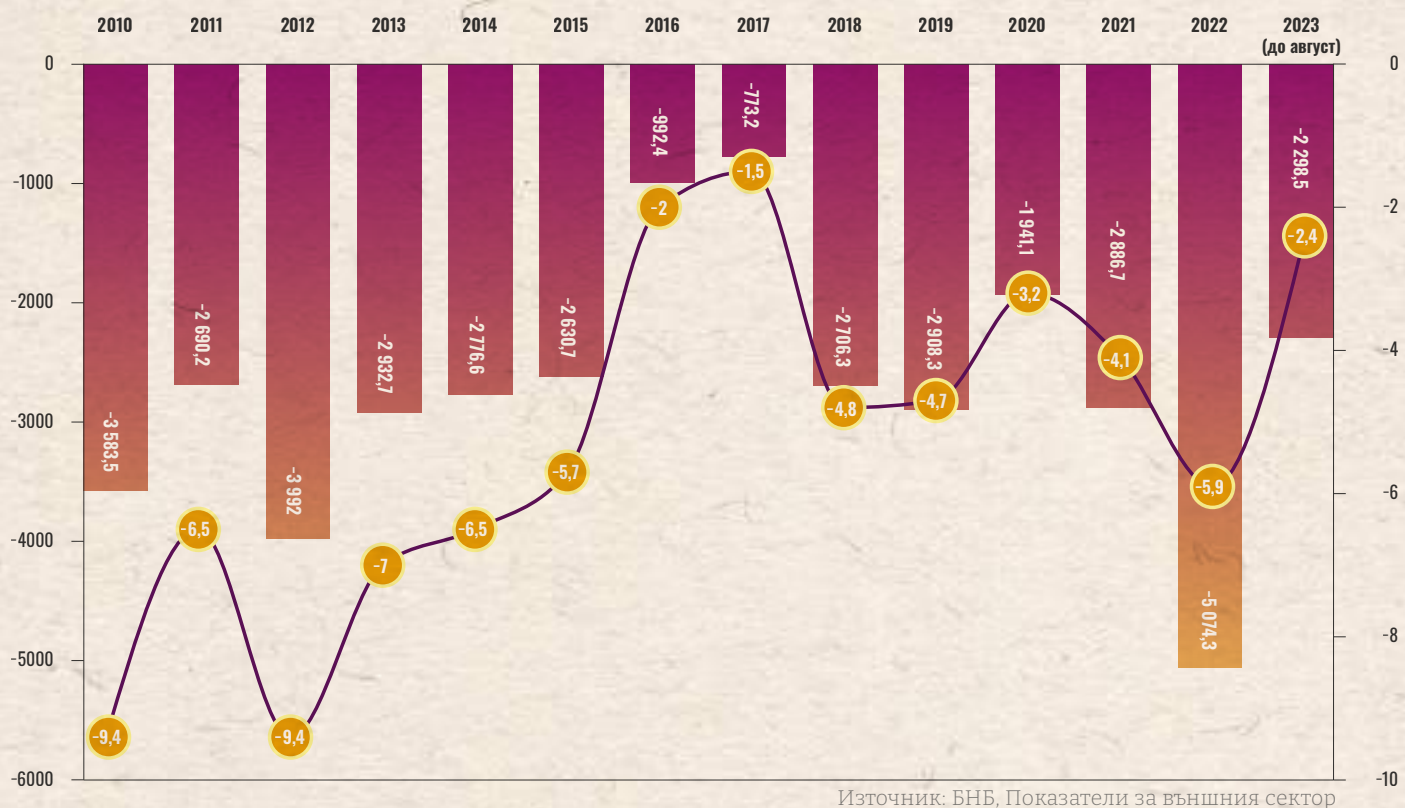
Графика 9 Нетни чуждестранни инвестиции в България



Източник: БНБ, Показатели за външния сектор

Приблизително подобна е картината по отношение на **външната търговия**. Банковият съюз (и участието ни в „чакалнята“ за еврозоната) не са подобрили външнотърговската конкурентоспособност и позициите на България – *търговското салдо на страната се влошава* както в абсолютен номинален размер, така и като дял спрямо БВП (Графика 10, включваща данните за 2023 г. само до август).

Графика 10 Външнотърговски баланс на България



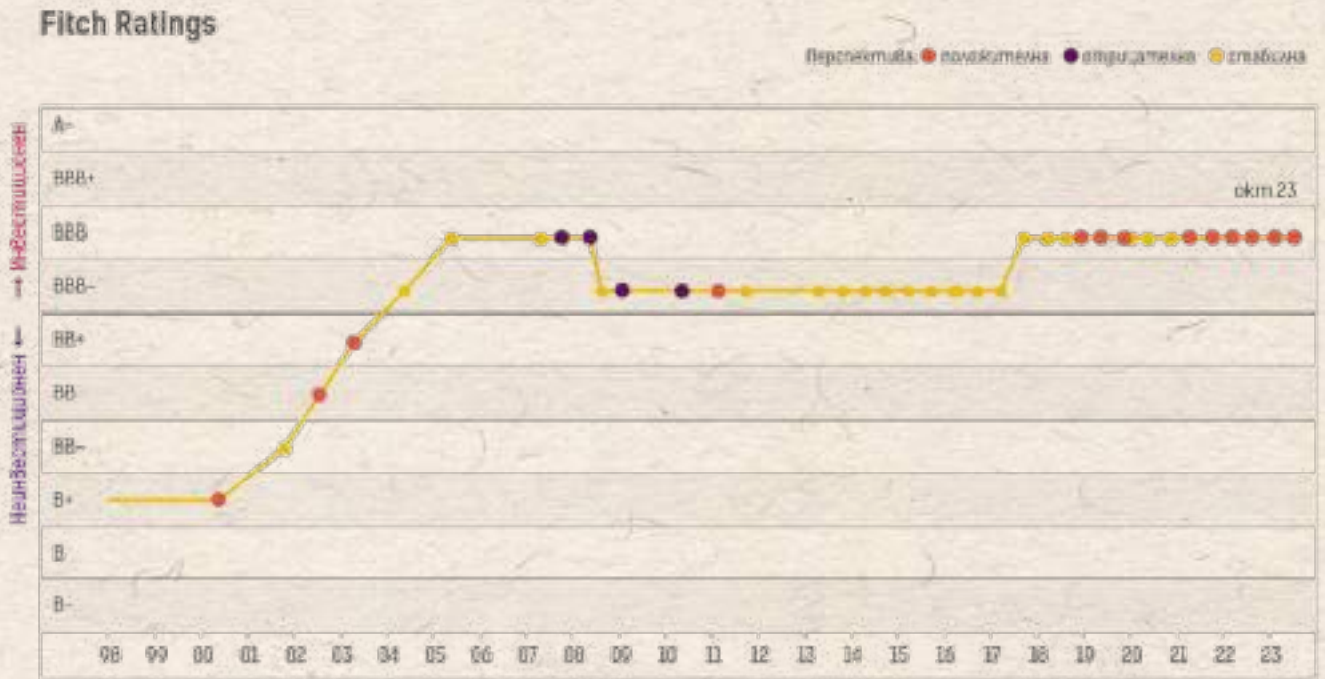
евро
(млн.)

% от БВП

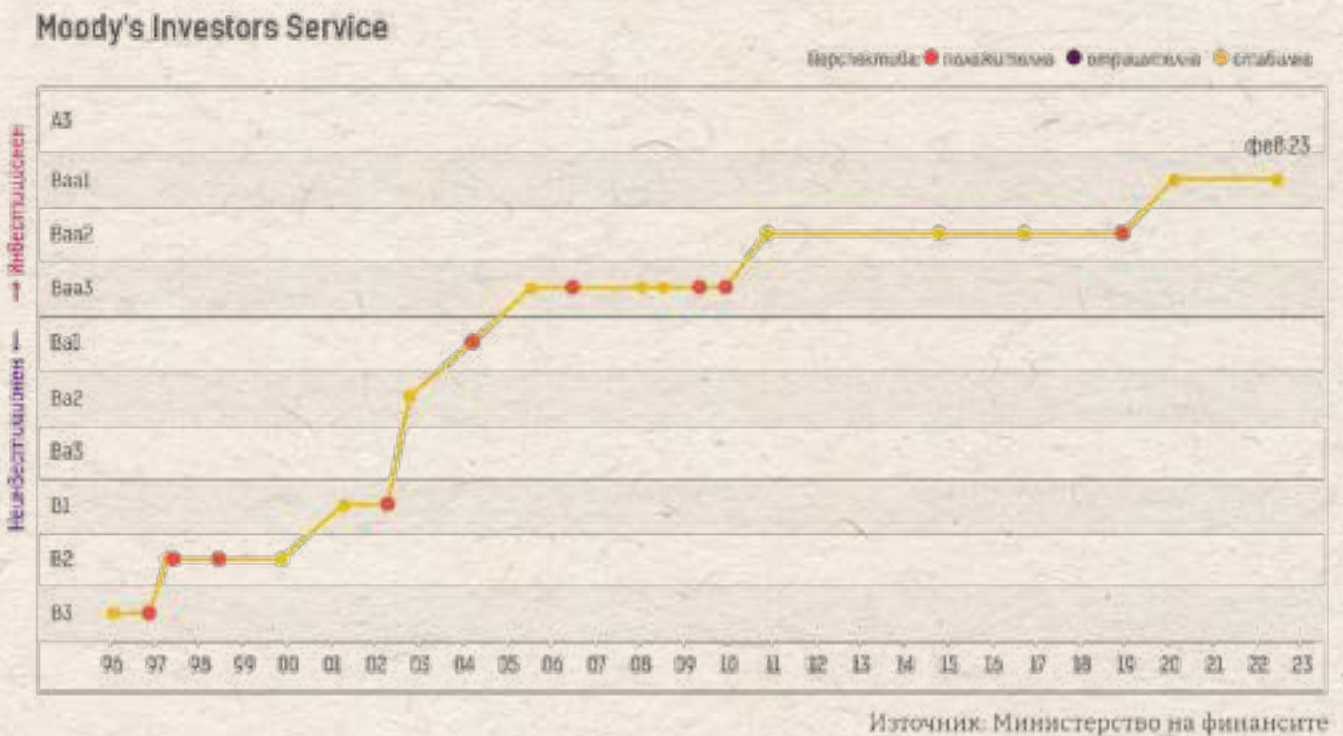
(3)

Не на последно място – в много малка степен се е реализирало и очакваното **повишение на кредитния рейтинг** на България (често лансирана обещаваща полза от задълбочаване на „евроинтеграционния процес“). От четирите големи международни агенции за кредитен рейтинг е дошло *само едно повишение на рейтинга на страната с една степен* (от Moody’s през октомври 2020 г.). От началото на 2020 г. до днес две агенции (Fitch през 2021 г. и Score Ratings през 2023 г.) са подобрили перспективата за България *от стабилна в положителна*, докато две агенции през 2020 г. (Moody’s и S&P Global Ratings) са понижили перспективата *от положителна на стабилна* (**Графика 11-Графика 14**).

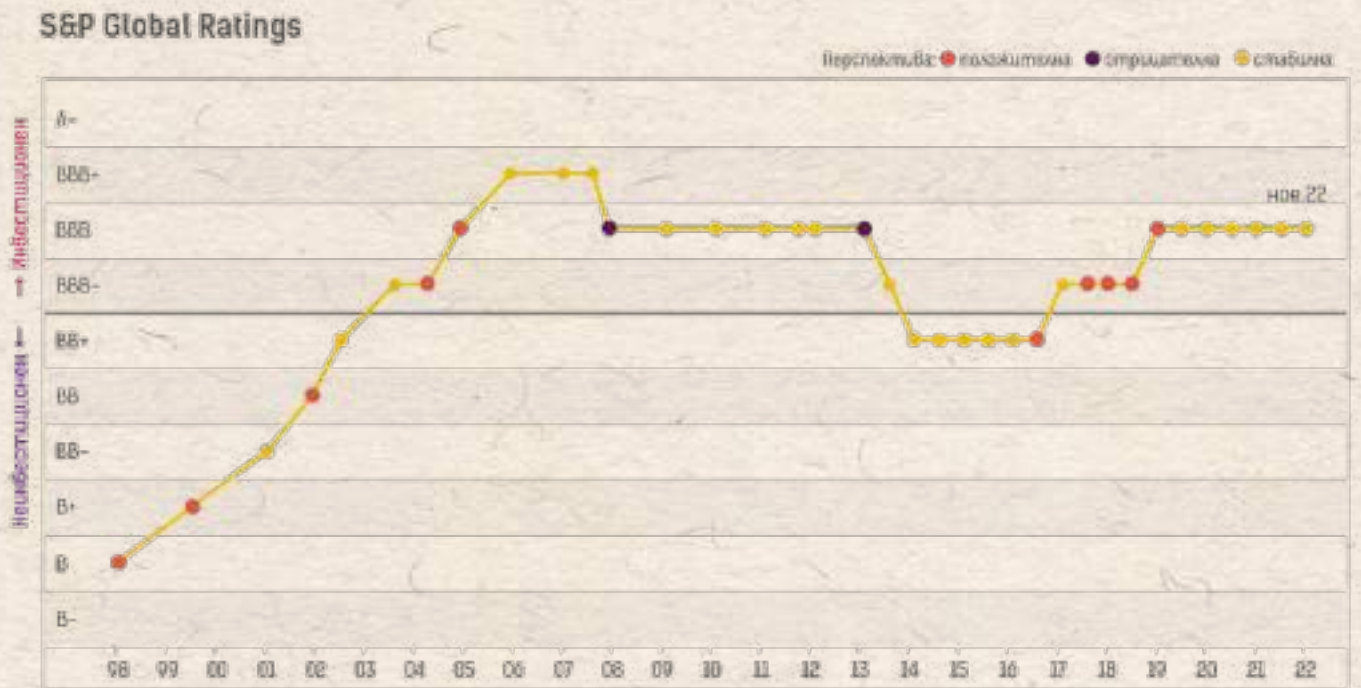
Графика 11 Кредитен рейтинг на България от Fitch Ratings



Графика 12 Кредитен рейтинг на България от Moody's Investors Service



Графика 13 Кредитен рейтинг на България от S&P Global Ratings



Графика 14 Кредитен рейтинг на България от Score Ratings



Брутният вътрешен продукт на глава от населението е друг макроикономически измерител, целящ да „улови“ евентуална положителна промяна с пряко значение за гражданите и фирмите.

Дали членството в Банковия съюз (и ERM2) е „ускорило процеса на реална конвергенция, включително по отношение на доходите“, както беше обещавано многократно и лично от управителя на БНБ¹¹?

Сравнителните данни от Евростат¹² (Таблица 1) подказват, че икономиката на глава от населението в България бавно доближава средноевропейските нива – от 55% през 2020 г. до 59% през 2022 г., измерено през индекс на физическия обем, съобразяващ разликите в ценовите нива между отделните страни. Скоростта на въпросното „приближаване“ обаче през последните години е слаба. Тя е практически същата като например в Румъния (от 73% през 2020 г. до 77% през 2022 г.) и както в Унгария (от 74% през 2020 г. до 77% през 2022 г. – въпреки, че тези държави тръгват от по-висока база с вече по-високи доходи на глава от населението, отколкото България, и въпреки че тези държави са далече от членство в Банковия съюз или от „чакалния“ за еврозоната.

Изводът е, че гражданите и фирмите в България, макроикономически обобщено, **не са усетили реална промяна** или полза от включването на страната ни в Банковия съюз и на българския лев в механизма ERM2 през 2020 г.

Таблица 1 БВП на глава от населението спрямо средно в ЕС (2020 - 2022)

| | Gross domestic product | | |
|------------------------|------------------------|------------|------------|
| | 2020 | 2021 | 2022 |
| Luxembourg | 261 | 266 | 261 |
| Ireland | 205 | 218 | 233 |
| Denmark | 133 | 133 | 137 |
| Netherlands | 130 | 129 | 129 |
| Austria | 125 | 123 | 125 |
| Sweden | 122 | 123 | 120 |
| Belgium | 119 | 120 | 120 |
| Germany | 123 | 120 | 117 |
| Finland | 114 | 112 | 105 |
| EA20 | 105 | 104 | 104 |
| Malta | 98 | 102 | 102 |
| France | 105 | 104 | 102 |
| Italy | 94 | 95 | 96 |
| Slovenia | 89 | 90 | 92 |
| Cyprus | 90 | 91 | 92 |
| Czechia | 90 | 92 | 91 |
| Lithuania | 88 | 89 | 89 |
| Estonia | 86 | 88 | 87 |
| Spain | 83 | 83 | 85 |
| Poland | 76 | 77 | 80 |
| Hungary | 74 | 75 | 77 |
| Portugal | 75 | 75 | 77 |
| Romania | 73 | 74 | 77 |
| Latvia | 72 | 72 | 74 |
| Croatia | 65 | 70 | 73 |
| Slovakia | 72 | 71 | 68 |
| Greece | 62 | 64 | 68 |
| Bulgaria | 55 | 57 | 58 |
| Norway | 142 | 167 | 212 |
| Switzerland | 154 | 155 | 154 |
| Iceland | 118 | 119 | 128 |
| Türkiye | 61 | 63 | 69 |
| Montenegro | 45 | 46 | 50 |
| Serbia | 43 | 44 | 44 |
| North Macedonia | 38 | 42 | 42 |
| Bosnia and Herzegovina | 33 | 34 | 35 |
| Albania | 31 | 32 | 34 |

Източник: Евростат

11 Например вж. интервю на управителя на БНБ Д. Радев от месец декември 2020 г.: https://www.bnb.bg/AboutUs/PressOffice/POStatements/POADate/02_RADEV_20201204_1_BG

12 GDP per capita, consumption per capita and price level indices: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=GDP_per_capita_consumption_per_capita_and_price_level_indices#Relative_volumes_of_GDP_per_capita

5. Равносметка и очаквания

Според някои критични мнения през периода 2018-2020 г. България доброволно е предала към центровете извън страната важна част от суверенитета си във финансовата сфера. Според противоположни оценки и разкази (обичайно идващи от официални или близки до тях източници), тогава сме направили гигантска европейска крачка напред¹³.

Независимо от интерпретациите исторически факт е, че при монолитната конфигурация в Народното събрание до 2020 г. **не се проведе дискусия по тази стратегическа тема**. Нито изборът беше предварително подложен на критична предварителна оценка от независима експертиза на публично обсъждане. В онзи период доминираха откъслечни ентузиазирани изявления от официални лица, свеждащи се до политически фрази и при минимална конкретика за очакваните ефекти (подход, аналогично възпроизведен по-късно с пълна сила и по темата за въвеждане на еврото).

Историята на присъединяването на България към Банковия съюз е микс от *евробюрократски хватки*, „*йес политика*“ на послушни български политици и пропагандна опаковка на взетите решения. Заг всичко това се крие голям въпрос –

защо днес, три години по-късно, виждаме нулеви практически ползи от въпросното членство?

Настоящият анализ надхвърля типичните в подобни случаи политизирани или идеологически интерпретации. Целта е да бъде представена рамка, методологично обоснована и базирана върху данни, за обективен преглед на промените през последните три години - от гледна точка на банковата система, икономиката като цяло, гражданите и фирмите.

Генералната равносметка е категорична – членството в Банковия съюз (и ERM2) до днес в най-добрия случай остава без значение за гражданите и фирмите в България, но в никакъв случай не ги е облагодетелствало. Статистическите данни, разположени във времето, разкриват, че ако в някоя сфера изобщо са налице положителни промени те не са грастични и освен това няма основание да бъдат разглеждани като причинно-следствен резултат от Банковия съюз (или ERM2). В областта на банковата система промените по-скоро засягат по разнопосочен начин банките и техните клиенти, докато в макроикономически план промените по-скоро се отразяват успоредно на икономиката като цяло и отделните граждани и фирми. Тези изводи са обобщени в **Таблица 2**.

13 Мимоходом може да се отбележи, че дълбоката същност на „евроинтеграцията“ и крайната ѝ цел са въпроси, които рядко се коментират в политическото и публичното пространство в България.

Таблица 2

**Промени след присъединяването към Банковия съюз (и ERM2)
по области и показатели**

| | - по-скоро отрицателни | 0 без видими промени | + по-скоро положителни | - по-скоро отрицателни | 0 без видими промени | + по-скоро положителни |
|--|---|----------------------------|------------------------------|--|----------------------------|------------------------------|
| | от гледна точка на банковата система | | | от гледна точка на граждани и фирми | | |
| конкуренция | | | X | X | | |
| устойчивост * | | X | | | X | |
| доходност ** | | | X | X | | |
| лихви по кредити | | | X | X | | |
| | от гледна точка на икономиката | | | от гледна точка на граждани и фирми | | |
| чуждестранни инвестиции | | X | | | X | |
| външнотърговски баланс | X | | | X | | |
| кредитен рейтинг | | X | | | X | |
| БВП на глава от населението *** | | X | | | X | |

По-конкретни показатели:

* капиталова адекватност, ликвидност

** нетен доход от такси и комисиони, нетен доход от лихви, възвращаемост на активите, печалба

*** сближаване към равнището средно в ЕС

Въпреки всичко темата вероятно ще продължи да бъде подвластна на официални (политически коректни) обяснения, че трябва да насочим внимание към „голямата картина“ – осъществяване на политически процес с геополитически измерения, по-важни от конкретните финансови разчети (дори ако става дума за милиарди).

Придържане към подобна логика е познат подход на политическата класа в България – вземането на решения на най-високите етажи в държавата да бъде „опазвано“ от **обективна експертна преценка** и **демократичен контрол**.

Цялата история на българската „евроинтеграция“ е белязана от общи положителни разкази, но остър *недостиг на анализи* с конкретика, разкриващи реалните икономически и финансови ефекти (очаквани *ex ante* или реализирани *ex post*).

Управляващите повтарят аналогичен подход и по следващата голяма тема – премахването на българския лев и на валутния борд в България чрез въвеждане на еврото като официална валута.

